

Kalmár Tibor

A polgári és katonai büntető eljárásjog egyes szabályainak változásai Magyarországon a második világháború időszakában

1. Bevezetés

A háború fogalma és meghatározása az idők során kiszélesedett. Érthetjük alatta azt a fegyveres ütközetet, amely államok vagy társadalmi csoportok között jön létre, de ezt a megnevezést különböző összecsapásokra (pl. atomháború, polgárháború, vallásháború) is alkalmazzák, hiszen utóbbiakba is beletartozik az érdekérvényesítés, valamint az erőszak. A háború – bármilyen formában is – mindig jelen lesz a világon, emiatt egy államnak mindig felkészülnie kell lennie. A vele járó szabályok és törvények mindig a társadalom védelmét tartják szem előtt még akkor is, ha ez sokszor lemondással vagy kényelmetlenebb étellel jár.

A tanulmányban az kerül bemutatásra, hogyan is pontosította az ország a kivételes hatalom jogintézményét a második világháború idejére. Ebben a részben az olvasó betekintést nyerhet még a polgári és katonai gyorsított eljárások közötti különbségek ismertetésére. Célom annak bemutatása, hogy az olvasó megismerhesse annak történetét miként lett egy sajátos norma kidolgozva Magyarországon. Hogyan is igyekezett az ország megőrizni a belső rendet háború idején.

2. Kivételes hatalom a II. világháborúban

Ebben a fejezetben kerül bemutatásra a kivételes hatalom alapjául szolgáló 1939. évi II. törvény.¹ Ebben a részben derül ki, hogy miért is volt pontosabb a kivételes hatalom tekintetében a Honvédelmi törvény, mint az 1912. évi LXIII. törvény. Bemutatásra kerül továbbá a második világháború ideje alatt szabályozott katonai és polgári gyorsított eljárás is, amelyek szintén változáson estek át a korábbi szabályokhoz képest.

A II. világháború előtt a kormány a katonai igazságszolgáltatás több pontját is érintő jogalkotási felhatalmazásban részesült. Ennek egy részét az 1939-ben elfogadott honvédelemről szóló törvényben (a továbbiakban: Htv.) azon belül is a kivételes hatalmat biztosító részében rögzítették.²

A Honvédelmi törvénynek köszönhetően a hadsereg hatásköre jelentősen kiszélesedett, amely kiterjedt a polgári közigazgatásra is. A törvény 141. §-a, valamint az azt követő rendelkezései – a kivételes hatalomról szóló részek – rendkívüli felhatalmazást adtak a kormánynak háború idejére vagy annak fenyegető veszélye esetére is. A törvény szigorú

---

¹ Kivételes hatalom elmélete tekintetében lásd: FARKAS Ádám: Gondolatok a koronavírus-járvány és a védelmi, biztonsági szabályozás kölcsönhatásairól, *Belügyi Szemle*, 2020/5. 9-22. o.; CSINK Lóránt: Alapjogok a különleges jogrend idején, *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/6. 1-14. o.; KELEMEN Roland: A kivételes hatalom elméleti rendszere, *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/3. 4-53. o.; ERDŐS Csaba: Gondolatok a különleges jogrendi alapjogkorlátozás alkotmánybírói gyakorlatáról, *Jog Állam Politika*, 2022/Ünnepi különszám a 70 éves Kukorelli István tiszteletére 103-120. o.

² KELEMEN Roland: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2017, 191. o.

rendelkezéseivel biztosították azt is, hogy a polgári lakosság engedelmes legyen a katonai vezetőkkel szemben.³

A Hvt. 141. §-a kimondta, hogy *„a minisztérium kivételes hatalom ideje alatt az alábbi §-okban foglalt felhatalmazások körén túlmenően is megtehet rendelettel minden olyan közigazgatási, magánjogi, eljárási és a törvényhozás hatáskörébe tartozó egyéb intézkedést, amely a rendkívüli viszonyok által előidézett helyzetben a honvédelem érdekében elkerülhetetlenül szükséges s evégből a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket állapíthat meg.”*⁴

Bartha Károly honvédelmi miniszter szerint a korábbi kivételes hatalomról szóló törvények legnagyobb hiányossága az volt, hogy a rendkívüli intézkedésekre csak taxatív felsorolt kivételes felhatalmazásokat adtak a minisztériumnak, amelynek következményeként a világháború kezdetétől folyamatosan bővíteni kellett a felhatalmazások körét. Ezt a problémát orvosolja a törvényjavaslat, amely *„a kivételes hatalom igénybevételét nem szorítja pusztán a részletesen felsorolt egyes különleges felhatalmazások keretei közé, hanem ezeken túlmenően általánosságban is felhatalmazást ad a minisztériumnak rendkívüli intézkedésekre.”*⁵

Levente Nándor honvéd koronaügyész is megfelelőnek, sőt nélkülözhetetlennek tartotta, szerinte *„hazánk szűk határai között ugyanis alig lehet elképzelni, hogy a mögöttes országrész az ellenséges támadásoktól teljesen mentes maradjon. Ezért mutatkozott célszerűnek arról gondoskodni,*

---

³ FARKAS Gyöngyi (szerk.): *A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertóriumuma 1802-1991.*, Budapest, Hadtörténelmi Levéltár, 2003, 42. o.

⁴ *A honvédelemről szóló* 1939. évi II. törvénycikk 141. §. 2. bekezdés.

⁵ BARTHA Károly honvédelmi miniszter indokolása a honvédelemről szóló törvényjavaslathoz. *Felsőházi irományok*, 1935. IX. kötet, 183. o.

hogy azokon a területeken, valamint a fegyveres erők azon részeinél, ahol a háború idejére szóló anyagi büntetőjogi rendelkezések alkalmazandók, az alaki jog terén is az egyszerűsített és gyorsított szabályok alkalmaztassanak.”⁶

A kivételes hatalom vizsgálata során fontos megemlíteni a rendkívüli intézkedéseknek, valamint ezen intézkedések meghozatalának időbeli hatályát. A Hvt. alapján a Minisztérium köteles volt rendeletben megjelölni azt a napot, amelyen a kivételes hatalom igénybevételének lehetőségét elrendeli. Azért fontos ezt kiemelni, mert a kivételes hatalom megszűnt az elrendelésének napjától számított négy hónap múlva, ha a háború nem tört ki, vagy az Országgyűlés a közvetlenül fenyegető háborús veszély változatlan fennállása miatt nem hosszabbította meg további négy hónappal.

A kivételes hatalom alapján kibocsátott rendeletek – eltérő rendelkezések hiányában – nem vesztették automatikusan hatályukat, ha a háború vagy a közvetlenül fenyegető háborús veszély megszűnt, emiatt azokat formálisan kellett hatályon kívül helyezni.⁷

A Hvt. öt nagy csoportba foglalta a kivételes hatalom alapján meghozható intézkedéseket. Az első csoportba a közigazgatás szervezetére, a másodikba a rendészetre, a harmadikba a pénzügyre, a negyedikbe az igazságszolgáltatásra vonatkozó szabályok tartoztak. Végül az utolsó „egyéb” csoportba tartoztak azok a rendelkezések, amelyek az előző csoportokba nem tartozó területekre írtak elő szabályokat.

---

⁶ LEVENTE Nándor: *Bírósági szervezet és eljárás a hadrakelt seregnél. Magyar Jogászegyleti értekezések és egyéb tanulmányok, 1942/36-37. 109-110. o.*

⁷ FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál: *A különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozásai.* In: FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai.* Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016, 280. o.

A közigazgatás szervezetére vonatkozó legfontosabb intézkedések a kormánybiztosok kinevezése, illetve a közigazgatás szervezetének és működésének módosítása minősült. A Minisztérium ennek a jogalkotási lehetőségnek köszönhetően központosíthatta és egyszerűsíthette az állam, valamint az önkormányzatok szervezetének a működését. Ezek az intézkedések biztosították továbbá a hadműveletekre vonatkozó különleges közigazgatási szabályok megállapítását is.

A rendészeti felhatalmazások⁸ csoportjába tartozott az útlevelelre vonatkozó rendelkezések,⁹ a fegyverekre, lőszerre és robbanóanyagokra vonatkozó szabályok, a kiürítés, a sajtóellenőrzés, az egyesülési és gyülekezési jog korlátozása, valamint a posta-, távíró-, távbeszélőforgalom és a rádió ellenőrzése. Bizonyos esetekben azonban a rendelkezés joga nem a Minisztériumot illette meg, hanem az ágazati minisztert.¹⁰

A rendkívüli intézkedések harmadik csoportjába a pénzügy területére vonatkozó szabályok tartoztak. Ezek az intézkedések biztosították azt, hogy a pénzügyi rendszer a honvédelem rendelkezésére álljon.

A negyedik, vagyis az igazságszolgáltatás csoportjába azok a rendelkezések kerültek, amelyek a bírák áthelyezése mellett mind a polgári, mind a büntető eljárásokkal kapcsolatban tartalmaztak hatásköröket.

---

⁸ HAUTZINGER Zoltán: A rendészettudomány határtudományai, *Magyar Rendészet*, 2020/3. 137-146. o.

⁹ HAUTZINGER Zoltán: Idegenrendészet és határrendészet. In: VARGA János (szerk.): *A határrendészeti tisztképzés negyedszázada*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017, 183-191. o.

¹⁰ A kiürítést például a belügyminiszter rendelkezheti el a honvédelmi miniszter egyetértésével. (A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk 147. §.).

Végül az „egyéb” csoport szabályai rendelkeztek az eljárási jellegű intézkedésekről, a társadalombiztosítási szabályokról, az érdekképviselletekről, de ide tartoztak a temetkezésre és a közegészségügyre vonatkozó intézkedések is.

1939. szeptember 1-én gróf Teleki Pál miniszterelnök a Hvt. által adott felhatalmazás alapján elrendelte a kivételes hatalom hatálybalépését.¹¹ Tasnádi Nagy András igazságügy miniszter nem sokkal korábban, 1939. február 4-én elrendelte – ekkor még csak a bűncselekmények egy szűk körére – a rögtönbíráskodás kihirdetését az ország területén. Ezek közé a bűncselekmények közé tartott például, ha valaki lőfegyver, robbanószer vagy bármilyen más robbanóanyag felhasználásával követ el emberölést vagy arra kísérletet tett.¹² Ezen bűncselekmények körét később az 1939. évi 12.727. I. M. E. rendelet szűkítette, amely a rögtönbíráskodást már csak a hatóságok, illetve a hatósági közegek ellen felfegyverkezve elkövetett bűncselekményre korlátozta.¹³ Ettől kezdve azonban 1944 végéig kiadott rendeletek egyre szélesebb körben rendelték el a rögtönbíráskodás alkalmazását.

A kivételes hatalomról összességében elmondható tehát, hogy a Hvt. nem csak követte, de pontosította is az 1912-es

---

¹¹ A magyar királyi minisztérium 1939. évi 8.100. M. E. számú rendelete a háború idejére, vagy az országot közvetlenül fenyegető háborús veszély esetére megállapított kivételes hatalom hatálybalépéséről. *Rendeletek Tára* 1939, 347. számú rendelet 1266-1267. o.

¹² A magyar királyi igazságügyminiszter 1939. évi 3.431. I. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás kihirdetésének elrendeléséről. *Rendeletek Tára*, 1939. 53. számú rendelet 139-140. o.

¹³ A magyar királyi igazságügyminiszter 1939. évi 12.727. I. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás korlátozásáról. *Rendeletek Tára*, 1939. 293. számú rendelet 1070-1071. o.

szabályozást, valamint annak intézkedési rendszerét.¹⁴ A szabályozás fő célja – ami egyben a kivételes hatalom lényegét is jelenti – az, hogy növelje a végrehajtó hatalom hatékonyságát és gyorsaságát úgy, hogy emellett bizonyos jogok arányos korlátozás alá esnek.¹⁵ A kivételes hatalom által nyújtott széleskörű felhatalmazás azonban visszaélésre is lehetőséget adott, amely a későbbi években sajnos meg is mutatkozott. Itt viszont egy gondolat erejéig ki kell térni arra, hogy a háború embert próbáló állapotaira még a Magyarországnál demokratikusabb berendezkedésű országok is nehezen tudtak reagálni. Az Amerikai Egyesült Államokban például a második világháború ideje alatt több mint százezer japán származású polgárt helyeztek el az internálótáborokban kényelmetlen körülmények között.¹⁶

A Hvt. adta szabályrendszer nem várt gyorsasággal került alkalmazásra második világháborúban, ahol a szerepét többé-

---

¹⁴ Az első világháborús törvényt lásd bővebben: KELEMEN Roland: A magyar kivételes hatalmi struktúra kialakulása: Út az 1848/49-es vázmegeoldásoktól az első jogállami kivételes hatalmi törvény rendszeréig, *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/5. 4-35. o.; KELEMEN Roland: Az 1912-es kivételes hatalmi törvény születése és rendszere, In: FARKAS Ádám – KELEMEN Roland (szerk.): *Szkülla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2020. 81-111. o.; KELEMEN Roland: A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény országgyűlési vitája és sajtóvisszhangja, *Parlament Szemle*, 2016/1. 70-91. o.

¹⁵ FARKAS Ádám: *Az állam fegyveres védelmének alapvonalai és Kiegészítést követő polgári evolúciója*, Győr, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2018, 281. o. KELEMEN: i. m. (2017), 194. o.

¹⁶ FARKAS Ádám: Gondolatok a táborok évszázada kapcsán, *Jog Állam Politika* 2013/3. 153-154. o.

kevésbé be is tudta tölteni – egészen a totalitárius hatalomátvételig - az eredeti jogalkotói szándék szerint.

3. A POLGÁRI BÜNTETŐELJÁRÁS SZABÁLYAINAK VÁLTOZÁSAI A HÁBORÚS SZABÁLYOZÁS TÜKRÉBEN

A honvédelmi törvény 221. §-a által biztosított felhatalmazás alapján a minisztérium 1939. augusztus 28-án hirdette ki és léptette hatályba a polgári rögtönbíráskodás eljárási szabályait. Ennek a rendeletnek a hatálybalépése előtt azonban már három igazságügy-miniszteri rendelet foglalkozott a rögtönbíráskodás elrendelésének körével. Az első a már korábban említett 1939. évi 3.431. I. M. E. számú rendelet volt, amely az ország egész területére elrendelte a rögtönbíráskodás kihirdetését, igaz csak bizonyos bűncselekmények esetében.¹⁷ Itt viszont fontos leszögezni azt, hogy ez a rendelet kizárólag polgári büntetőbíráskodás körében rendelete el a rögtönbíráskodást, a katonáiban nem.¹⁸

A második rendelet - amely a szintén korábban említett 1939. évi 12.727. I. M. E. számú rendelet volt – ezeknek a meghatározott bűncselekményeknek a körét szűkítette¹⁹, majd ezt követően az 1939. évi 24.168. I. M. E. számú rendelet már ugyanezen bűncselekmények elkövetőivel szemben

---

¹⁷ A magyar királyi igazságügyminiszter 1939. évi 3.431. I. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás kihirdetésének elrendeléséről. *Rendeletek Tára*, 1939. 53. számú rendelet 139-140. o.

¹⁸ TÓTH J. Zoltán: A halálbüntetés szabályozása a Horthy-korszakban és a II. világháború éveiben, *Jogtörténeti Szemle*, 2010/3. 55. o.

¹⁹ A magyar királyi igazságügyminiszter 1939. évi 12.727. I. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás korlátozásáról. *Rendeletek Tára*, 1939. 293. számú rendelet 1070-1071. o.

kiterjesztette a rögtönbíráskodást a „*Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területekre.*”²⁰

A 8.020/1939. számú rendelet alapján, ha a minisztérium elrendelte a rögtönbíráskodás kihirdetését, akkor az elrendelt területen azonnal hirdetményt kellett közzétenni. A hirdetménynek tartalmaznia kellett (1) azokat a bűncselekményeket, amelyek miatt és azt a területet, ahol a rögtönbíráskodást elrendelték, (2) a felhívást, hogy az ilyen bűncselekmények elkövetésétől mindenki tartózkodjon, (3) valamint azt a figyelmeztetést, amely felhívta a lakosság figyelmét arra, hogy bárki, aki a hirdetményben megjelölt bűncselekmények közül bármelyiket is elköveti, az a rögtönbíráskodás hatálya alá kerül és halállal bűnhődik.

A hirdetményt – ahol a rögtönbíráskodást elrendelték – mindegyik királyi bíróságnál ki kellett függeszteni és a helyben szokásos módon kellett közölni. Annak érdekében, hogy a lakosság biztosan tudomást vegyen a rögtönbíráskodás elrendeléséről, a hirdetményt közölni kellett a rögtönítélő bíróságok területén lévő országos büntetőintézetekkel, a királyi javítónevelő-intézetek és magánnevelőotthonok igazgatójával, a közigazgatási hatóságokkal (polgármester, rendőrkapitány) és a községi előjárókkal. Ha ez sem lett volna elegendő, a hirdetményt hírlapok útján is közzé lehetett tenni.²¹

A terheltet a rögtönítélő bíróság elé csak akkor lehetett állítani, ha tetten érték vagy a bűnössége minden valószínűség szerint be fog következni. Nem lehetett a rögtönítélő bíróság elé

---

²⁰ A magyar királyi igazságügyminiszter 1939. évi 24.168. I. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás kihirdetésének a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területekre kiterjesztéséről. *Rendeletek Tára*, 1939. 444. számú rendelet 1540. o.

²¹ A magyar királyi minisztérium 1939. évi 8.020. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás eljárási szabályainak megállapításáról. *Rendeletek Tára*, 1939. 345. számú rendelet 2. §. 1259. o.

állítani az elmebetegeket, a súlyos betegségben szenvedőket és a terhes nőket.²²

Az eljárás lefolytatására azonos illetékességgel rendelkezett az a rögtönítelő bíróság, amelynek területén a terheltet kézre kerítették, vagy amelynek területén fogva tartották. Ha az eljárás megindítása vagy folytatása nehézségekbe ütközött a rögtönítelő bíróság számára, akkor az adott ügyben az a rögtönítelő bíróság vált illetékessé, amelyhez a királyi ügyészség fordult.²³

Az eljárásban nem volt helye alakszerű nyomozó eljárásnak és vádirat benyújtásának. Az eljárást elejétől a végéig a rögtönítelő bíróság előtt – lehetőleg félbeszakítás nélkül – kellett lefolytatni. A királyi ügyészség kötelessége volt, hogy a tárgyaláshoz szükséges iratokat előteremtse, továbbá a sértettet, a tanút és a szakértőt a tárgyalásra megidézze.

A rögtönbíráskodás a nap bármely szakaszában, még akár a szabad ég alatt is megtartható volt. Az eljárás leghosszabb időtartama pedig 72 óra volt, amelyet attól az időponttól kellett számítani, amikor terheltet a rögtönítelő bíróság elé állították. Amennyiben ezt az időtartamot nem tudták tartani, abban az esetben rendes bünvádi eljárásnak volt helye.²⁴

A terhelt szabadon választhatott magának védőt, ha pedig ezzel nem volt tisztában, a királyi ügyészség a rögtönítelő eljárás megindítását követően haladéktalanul tájékoztatta erről. Abban

---

²² A magyar királyi minisztérium 1939. évi 8.020. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás eljárási szabályainak megállapításáról. *Rendeletek Tára*, 1939. 345. számú rendelet 6. §. 1260. o.

²³ A magyar királyi minisztérium 1939. évi 8.020. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás eljárási szabályainak megállapításáról. *Rendeletek Tára*, 1939. 345. számú rendelet 8. §. 1260. o.

²⁴ A magyar királyi minisztérium 1939. évi 8.020. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás eljárási szabályainak megállapításáról. *Rendeletek Tára*, 1939. 345. számú rendelet 11. §. 1261. o.

az esetben, ha a terhelt nem kívánt élni ezzel a jogával vagy ha a választott védőt nem lehetett azonnal meghívni a tárgyalásra, úgy a bíróság rendelt ki a számára védőt.²⁵

A tárgyalás azzal kezdődött, hogy a királyi ügyész előadta a rögtönbíráskodás alapjául szolgáló tényeket. Az eljárás annak a bűncselekménynek a bizonyítására vonatkozott, amely miatt a rögtönítélő eljárást megindították. Fontos megjegyezni itt azt is, hogy a királyi ügyész indítványára azonban az eljárás kiterjedhetett olyan cselekményre is, amelyek szintén a rögtönbíráskodás alá tartoztak. Ennek az alapvető feltétele az volt, hogy az eljárás ne húzódjon el annyira, hogy annak késedelembé esésétől tartani kelljen.²⁶

A rögtönítélő bíróság, ha terheltet a rögtönbíráskodás alapjául szolgáló valamely bűncselekményben egyhangúlag bűnösnek nyilvánította, ítéletében halálbüntetést szabott ki vele szemben. Ha a terhelt nem volt még húsz éves, amikor a bűncselekményt elkövette, akkor a bíróság halálbüntetés helyett tíz évtől tizenöt évig terjedő fegyházbüntetést, ha pedig az elkövetéskor nem töltötte be a tizennyolcadik életévét, akkor öt évtől tíz évig terjedő fogházbüntetést szabott ki. Csoportos bűnelkövetők esetében a bíróság, ha egy vagy több személy részére halálbüntetést szabott ki, továbbá azt végre is hajtotta és ennek következtében a nyugalom és rend helyreállításához szükséges elrettentő példát elérte, akkor a kisebb fokban bűnös részesekre halálbüntetés helyett életfogytig vagy tíz évtől tizenöt évig

---

²⁵ A magyar királyi minisztérium 1939. évi 8.020. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás eljárási szabályainak megállapításáról. *Rendeletek Tára*, 1939. 345. számú rendelet 12. §. 1261. o.

²⁶ A magyar királyi minisztérium 1939. évi 8.020. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás eljárási szabályainak megállapításáról. *Rendeletek Tára*, 1939. 345. számú rendelet 13. §. 1262. o.

terjedő fegyházbüntetést szabott ki. További enyhítést azonban semmilyen esetben sem engedtek meg.²⁷

Az ítéletet rövid indoklással azonnal írásba kellett foglalni, valamint a tárgyalásról – pontosabban csak annak lényegéről - jegyzőkönyvet kellett készíteni, amelyet az elnök mellett a jegyzőkönyvvezető is aláírt.²⁸

1940-ben és 1941-ben további két rendeletet adtak ki az országban a rögtönbíráskodás tekintetében. Az 1940. évi 5.850. M. E. számú rendeletet, amely kiszélesítette a rögtönbíráskodás hatálya alá tartozó bűncselekmények körét.²⁹ Az 1941. évi 2.770. M. E. számú rendelet pedig még ezt is tovább szélesítette, sőt egyes büntettek esetében a honvéd büntetőbíráskodás körében is.³⁰

Itt azonban a rendelet alkotás még nem ért véget és további három rendeletet adtak ki a rögtönbíráskodás hatályának kiterjesztéséről. 1941-ben kiadtak még egy rendeletet, amely a rögtönbíráskodás hatályát kiterjesztette a gyújtogatásra, közegészség ellen, továbbá a hajókon és légi járműveken elkövetett bűncselekményekre is.³¹ A rendeletbe foglalt

---

²⁷ A magyar királyi minisztérium 1939. évi 8.020. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás eljárási szabályainak megállapításáról. *Rendeletek Tára*, 1939. 345. számú rendelet 14. §. 1262. o.

²⁸ A magyar királyi minisztérium 1939. évi 8.020. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás eljárási szabályainak megállapításáról. *Rendeletek Tára*, 1939. 345. számú rendelet 15. §. 1262. o.

²⁹ A magyar királyi miniszterelnök 1940. évi 5.850. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás kihirdetésének kiterjesztéséről. *Rendeletek Tára*, 1940. 403. számú rendelet 1865-1866. o.

³⁰ A magyar királyi minisztérium 1941. évi 2.770. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás kihirdetésének kiterjesztéséről, illetve elrendeléséről. *Rendeletek Tára*, 1941. 260. számú rendelet 1013-1015. o.

³¹ A magyar királyi minisztérium 1941. évi 4.870. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás kiterjesztéséről és kihirdetésének elrendeléséről. *Rendeletek Tára*, 1941. 441. számú rendelet 1841. o.

szabályok a gyakorlatban is megmutatkoztak. Ördög András ügyében például a statáriális bíróság halálra ítélte a férfit, miután beismerő vallomást tett arról, hogy elkeseredésében felgyújtott egy olyan tárolót, amely a Mezőgazdasági Közraktárak telepéhez tartozott.³²

A háborús helyzet fokozódása és a belső feszültségek következtében 1943-ban és 1944-ben további két-két rendeletet adott ki a kormány, amely természetesen a már meglévő bűncselekményeken túl további cselekményekre terjesztette ki a rögtönbíráskodás hatályát. Az 1.020/1943 számú rendelet alapján a rögtönbíráskodás hatályát kiterjesztette a táborig postai csomagok, a „minta érték nélkül” jelzéssel ellátott küldemények, illetve a katonai szállítmányok lopására vagy sikkasztására.³³ A 3.950/1943. számú rendelet értelmében a rögtönbíráskodás alá tartozott az a lopás vagy rablás, amelyet a legitamadással érintett területen vagy ennek következtében okozott riadalom kihasználásával követtek el.³⁴ A 1.130/1944 rendelet már büntette azokat is, akik engedély nélkül létesítettek vagy tartottak üzemben rádió adó-vevő készüléket.³⁵ Végül az utolsó rendelet, amely a rögtönbíráskodás hatályának kiterjesztéséről rendelkezett, a gyilkosságot, a szándékos emberölést és rablást is büntette még abban az esetben is, ha azt nem löfegyver, robbanóanyag

---

³² *Délmagyarország* 1944. március 10. XX. évfolyam 57.

³³ A magyar királyi minisztérium 1943. évi 1.020. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás újabb kiterjesztéséről és kihirdetésének elrendeléséről. *Rendeletek Tára*, 1943. 33. számú rendelet 156. o.

³⁴ A magyar királyi minisztérium 1943. évi 3.940. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás újabb kiterjesztéséről és kihirdetésének elrendeléséről. *Rendeletek Tára*, 1943. 380. számú rendelet 1673. o.

³⁵ A magyar királyi minisztérium 1944. évi 1.130. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás újabb kiterjesztéséről és kihirdetésének elrendeléséről. *Rendeletek Tára*, 1944. 93. számú rendelet 255. o.

felhasználásával továbbá, ha légvédelmi riadó ideje alatt követték el.³⁶

A német megszállás alatt, illetve később a nyilasok hatalma alá tartozó országrészben a háború végéig újabb statáriális intézkedésekre nem került sor. A háború által sújtott Magyarország legsötétebb hónapjaiban pedig szabályozás és mindenféle jogszabály nélkül folyt a népirtás. A jog csak később, a szovjetek által „felszabadított” és megszállt területeken tért vissza, aminek azonban a statárium nem a legjelentősebb része lett.³⁷

A második világháborús készülődést jelentő első, a rögtönbíráskodást is magába ölelő jogszabály az 1939. évi II. törvénycikk volt. Ez lehetőséget biztosított a kormánynak, hogy bármely háború idejére szóló jogszabály büntetőjogi rendelkezését kiterjessze arra az időszakra is, amikor az országot közvetlenül fenyegető háborús veszély érné.³⁸ A törvénycikk a kormány számára csaknem korlátlan lehetőséget biztosított a rögtönbíráskodás elrendelésére a katonai és a polgári büntetőbíráskodás tekintetében. Rendeletben pedig ki is terjeszthette az ország egész területére vagy annak egy részére bármely bűncselekmény elkövetése esetén, ráadásul az eljárási szabályokat is a minisztérium, azaz a kormány határozhatta meg.³⁹

---

³⁶ A magyar királyi minisztérium 1944. évi 1.250. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás újabb kiterjesztéséről és kihirdetésének elrendeléséről. *Rendeletek Tára*, 1944. 128. számú rendelet 391-392. o.

³⁷ TÓTH J. Zoltán: A rögtönbíráskodás története Magyarországon a XIX-XX. században. *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. 169. o.

³⁸ *A honvédelemről szóló* 1939. évi II. törvénycikk 219. §.

³⁹ A magyar királyi minisztérium 1939. évi 8.020. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás eljárási szabályainak megállapításáról. *Rendeletek Tára*, 1939. 345. számú rendelet 1259. o.

A rögtönbíráskodást a törvénycikk 221. §-a alapján csak abban az esetben rendelhette el a minisztérium, ha „*az ország épségének vagy belső rendjének megóvása végett elrettentő példaadás szükséges.*”⁴⁰ Tóth J. Zoltán véleménye szerint „*annak meghatározásában azonban, hogy ez pontosan milyen feltételek esetén és mikortól van így, semmi sem kötötte.*”⁴¹

A kormányt a törvénycikk arra is felhatalmazta, hogy a büntetőeljárást az arra hivatott bíróságoktól más büntetőbíróságokra ruházza át, valamint, hogy a bűnvádi perrendtartási szabályok helyett, más különleges eljárási szabályokat határozzon meg.⁴² Egyértelmű szabály volt viszont az, hogy a rögtönbíráskodást csak előzetes kihirdetés útján lehetett elrendelni. Abban az esetben, ha a rögtönbíráskodás elrendelésének oka megszűnt, akkor a rögtönbíráskodás megszüntetését azonnali hatállyal ki kellett mondani és ugyanolyan módon kellett kihirdetni, mint ahogy annak elrendelésekor tették.⁴³

A polgári rögtönbíráskodás eljárási szabályait a kormány a Hvt. 221. §-a alapján 1939. augusztus 28-án hirdette ki és léptette hatályba, míg a katonai büntetőbíráskodás egy részterülete – nevezetesen a hadrakelt seregeknél alkalmazandó statárium – tekintetében 1944. május 1-én tette meg.

4. HADRAKELT SEREGEKRE VONATKOZÓ SZABÁLYOK

Az ekkor hatályban lévő Katonai bűnvádi eljárás szabályai közül lényege változáson a hadrakelt seregbeli szabályok estek

---

⁴⁰ *A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk 221. §. 1. bekezdés*

⁴¹ TÓTH J.: i. m. (2017) 165. o.

⁴² CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: *Magyar állam- és jogtörténet.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 566. o.

⁴³ *A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk 221. §. 2. bekezdés*

át, amelyekkel ennek során sajnálatos módon lekövezték a politikai fordulatokat is, így sok esetben a hatalmon lévők visszaélészerű joggyakorlását szolgálták.

A katonai büntetőtörvénykönyv⁴⁴ életbeléptetéséről szóló törvénycikk (a továbbiakban: Élt.⁴⁵) 50.§-a kimondta, hogy *„a háború idejére szóló anyagi büntetőjogi rendelkezések hatályosságának tartama alatt és korlátain belül, hacsak a minisztérium kivételt nem tesz, a katonai büntetőbíráskodásban a Kbp.-nak a hadrakelt sereg számára szóló szabályait kell alkalmazni.*⁴⁶

A hadrakelt seregek fogalmát az 1912-es honvédség katonai bűnvádi perrendtartás (továbbiakban Hkpb.) kellő pontossággal határozta meg: *„A hadrakelt seregek számára szóló szabályokat kell alkalmazni: 1. mindazoknál a mozgó parancsnokságoknál, csapatoknál, osztályoknál és intézeteknél, a melyek a hadrakelt sereghez vannak beosztva, a mozgósítási*

---

⁴⁴ Katonai büntetőjog rendszertanát és lényeges vonásait lásd bővebben: HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, Pécs, AndAnn, 2010.; HAUTZINGER Zoltán: *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*, Pécs, Dialóg Campus, 2011.

⁴⁵ Érdemes megjegyezni, hogy a Honvéd Vezérkar Főnök Bíróságának jogszabályi háttérét részint szintén ezen jogszabály adta. Lásd: Takó Dalma: *A katonai büntetőjog speciális intézményei a XX. század első felében*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2019.; Takó Dalma: *A Honvéd Vezérkar főnökének különbírátsága. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* 2018/1. sz. 97-120. o.; Farkas Ádám: *A nemzeti katonai büntető kodifikáció kiteljesedése: az 1930. évi II. törvénycikk*. In: Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944: Tanulmányok a katonai joghistória köréből*. Győr, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 2015, 99-122.

⁴⁶ A katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. törvénycikk 50. §.

*állomás elhagyásának időpontjától leszerelésükig; 2. a hadifelszerelést felvett mindazokon az erődített helyeken, a melyek a működő hadsereg (hadtest) körletében vagy fenyegető ellenségeskedés miatt hadiállapotban vannak. Ily viszonyok kezdetét és végződését az erődített hely parancsnokának közzé kell tennie.*⁴⁷

Az első ilyen rendelet 1941-ben jelent meg, amely a hadrakelt seregbeli bűnvádi eljárás gyorsításáról és egyszerűsítéséről szólt. A rendelet kiterjesztette az illetékes parancsnok hatáskörét a hat hónapot meghaladó szabadságvesztéssel sújtott vétségekre vagy büntetésekre. Fenyítést azonban csak akkor alkalmazhatott, ha az adott eset körülményeiből arra lehetett következtetni, hogy hat hónapnál súlyosabb büntetést nem lehet kiszabni. Habár ez egyfajta gyorsítást biztosított az eljárásban, nem lehet szó nélkül elmenni amellett, hogy az illetékes parancsnok tulajdonképpen egyesbíróként járt el a büntettek megítélésében.⁴⁸

A rendelet a haditörvényszékek összetételére vonatkozó szabályokat is módosította. Eszerint, a legénységi egyén, polgári személy vagy legénységi állományú hadifogoly ügyében, ha a vád vétségre vagy kihágásra szólt egy hadbíró, mint egyesbíró járt el, aki rendelkezett mindazokkal a jogokkal, amelyekkel az elnök. Amennyiben viszont a vád tárgyát büntett képezte, úgy a törvényszék egy hadbíróból, mint tárgyalásvezetőből és kettő – a rendelet hatályba lépése előtt

---

⁴⁷ *A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló* 1912. évi XXXIII. törvénycikk 452. §.

⁴⁸ KELEMEN Roland: Az elkülönült magyar katonai igazságszolgáltatás szervezetének közel fél évszázada. In CSITEI Béla – GÁLICZ Boglárka – KÁLMÁN János – KESERŰ Barna Arnold (szerk.): *Optimi Nostri: Díjnyertes Tudományos Diákköri Dolgozatok*, Győr, Universitas-Győr, 2015, 171. o.; HAUZINGER Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, *Jogtudományi Közlöny*, 2007/6. 263-276. o.

négy⁴⁹ - katonaállományú tisztből állt, amelyek közül a magasabb rendfokozatú elnökölt. További előírás volt, hogy az elnöknek a tárgyalásvezetőnél magasabb vagy azonos ranggal kellett rendelkeznie. Tiszt, hadifogoly tiszt, valamint hasonló állásúak eljárásában a haditörvényszék egy hadbíróból, mint tárgyalásvezetőből és kettő katonaállományú tisztből állt. A tisztek rendfokozata viszont itt már nem lehetett alacsonyabb, mint a vádlotté. A korábbi szabályokhoz hasonlóan a két tiszt közül, szintén a magasabb rendfokozatú, azonos rendfokozat esetén a rangidős elnökölt.⁵⁰

Legalább egy napot kellett biztosítani a büntetőindítvány terhelttel való közlése és a főtárgyalás napja közé. Ez abban az esetben viszont megrövidült, ha ebbe maga a vádlott is beleegyezett.⁵¹

Az eljárás gyorsítása érdekében a rendelet megengedte a nyomozó eljárás és a büntetőindítvány mellőzését is. Ennek a feltétele az volt, hogy a terhelt tetten érték vagy ő maga beismerő vallomást tett, továbbá nem minősült tisztnek (hasonlóállásúnak vagy hadifogolynak) és a vád tárgyát képző bűncselekményre a törvény tíz évi szabadságvesztésbüntetésnél nem súlyosabb büntetést írt elő, valamint „*a gyanúsított legkésőbbben a tényvázlatnak (föjljelentésnek) az illetékes parancsnok bírósághoz való beérkezését követő nyolc napon belül közvetlenül haditörvényszék elé állítható, föltéve, hogy bűnössége a haditörvényszék elé állításától számított nyolc nap alatt bebizonyíthatónak ígérkezik.*” Erről az illetékes

---

⁴⁹ Hkbp. 55. §.

⁵⁰ A magyar királyi minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. rendelete a hadrakelt seregbeli bűnvádi eljárás gyorsításáról és egyszerűsítéséről. *Rendeletek Tára*, 1941. 259. számú rendelet 2. §. 1008. o.

⁵¹ A magyar királyi minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. rendelete a hadrakelt seregbeli bűnvádi eljárás gyorsításáról és egyszerűsítéséről. *Rendeletek Tára*, 1941. 259. számú rendelet 6. §. 1010. o.

parancsnokhoz beosztott rangban legidősebb hadbíró határozott. A vádló köteles volt a főtárgyaláshoz szükséges bizonyítékokat a bíróság rendelkezésére állítani. Kötelezettsége kiterjedt még, hogy a tanukat, a sértetteket, és ha szükséges akkor a szakértőket a tárgyalásra megidézze vagy elővezetésükről intézkedjen.

A tárgyalás leghosszabb ideje nyolc nap volt, amely magába foglalta az ítélelhozatalt. Ezt a határidőt pedig attól a naptól számították, amikor a gyanúsítottat a haditörvényszék elé állították. Amennyiben a bíróság nem tudta garantálni, hogy az eljárást nyolc nap alatt lefolytatja, úgy végzéssel, hogy az eljárást nem lehet lefolytatni és ezzel az ügyet visszahelyezte a nyomozási szakaszba.⁵²

A rendelet értelmében külön eljárásnak minősült a főtárgyalási jegyzőkönyv mellőzése és az ítélet egyszerűsítése.⁵³ Erre az eljárásra négy feltétel megléte esetén kerülhetett sor. (1) a vádlott nem volt tiszt, hadifogoly tiszt vagy hasonló állású, (2) a főtárgyaláson beismerő vallomást tett, (3) az általa tett vallomást megerősítik a bíróság rendelkezésére bocsátott iratok és egyéb adatok, (4) a haditörvényszék öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztés büntetést állapított meg. Ha ezek a feltételek teljesültek, akkor a főtárgyalásról nem kellett jegyzőkönyvet készíteni és az ítélet indokolásának is csak annyit kellett tartalmaznia, hogy a vádlott beismerő vallomást tett, amelyet az iratok és egyéb adatok megerősítettek.⁵⁴

---

⁵² A magyar királyi minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. rendelete a hadrakelt seregbeli bűnvádi eljárás gyorsításáról és egyszerűsítéséről. *Rendeletek Tára*, 1941. 259. számú rendelet 7. §. 1010-1011. o.

⁵³ KELEMEN: i. m. (2015) 172. o.

⁵⁴ A magyar királyi minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. rendelete a hadrakelt seregbeli bűnvádi eljárás gyorsításáról és egyszerűsítéséről. *Rendeletek Tára*, 1941. 259. számú rendelet 11. §1012-1013. o.

1942-ben a katonai igazságszolgáltatás területén egyre inkább felerősödtek a szélsőjobboldali nézetek. Március 23-tól nem lehetett zsidó ügyvédet a honvédségi védők lajstromába felvenni, továbbá ezen védők helyetteseit sem engedték a névjegyzékbe felvenni. Azokat a védőket akiket korábban felvettek, a rendelet kihirdetését követően mind a lajstromból, mind a névjegyzékből törölni kellett.⁵⁵

Ugyanebben az évben módosították az ítélet kihirdetésére vonatkozó szabályokat mind a haditörvényszékeknél, mind pedig a rögtönítélő bíróságnál. A Hkbp. korábban azt írta elő, hogy az ítéletet írásba kell foglalni. Az ítélet akkor emelkedett jogerőre, ha azt az illetékes parancsnok megerősítette, valamint az elnök és a tárgyalásvezető az ügyiratokkal együtt a parancsnok részére átadja vagy ha ő nincs helyben, akkor megküldik a részére. Halálbüntetés esetén az illetékes parancsnok kegyelmei jogkört is gyakorolhatott, amennyiben az uralkodó őt erre felhatalmazta.⁵⁶ Ezt a rendelt ügy módosította, hogy az ítéletet rövid indoklással együtt azonnal írásba kellett foglalni.

Amennyiben az ítélet halálbüntetésre szólt, úgy a haditörvényszék zárt ülésen – amelyen csak a haditörvényszék tagjai és jegyzőkönyvvezető vehetett részt - véleményt nyilvánított arról, hogy kegyelemre méltónak tartja – e a halálraítéltet. Ha úgy döntött, hogy a halálraítélt kegyelemben részesülhet, akkor azt vizsgálta, hogy a halálbüntetés helyett milyen más büntetés kiszabása jöhet szóba. Az ítélet pedig csak akkor emelkedett jogerőre, ha azt az illetékes parancsnok

---

⁵⁵ A magyar királyi minisztérium 1942. évi 1.160. M. E. számú rendelete a honvédség katonai bünvádi perrendtartásának a a honvédségi védőkre vonatkozó egyes rendelkezéseiről. *Rendeletek Tára*, 1942. 139. számú rendelet 1. és 2. §. 665. o.

⁵⁶ Hkbp. 445. §. 1. és 2. bekezdés

megerősítette és írásba foglalása után a haditörvényszék elnöke valamint a tárgyalásvezető az ügyiratokkal együtt a részére átadta vagy megküldte. Az illetékes parancsnok a kegyelem megadásáról pedig a haditörvényszék véleményének figyelembevételével döntött.⁵⁷

A Hkbp. az ítélet kihirdetéséről úgy rendelkezett, hogy azt a meghozása után ki kell hirdetni, ezután a bűnügyi iratokkal együtt haladéktalanul az illetékes parancsnok elé kell terjeszteni. A halálos ítélet előterjesztése esetében az illetékes parancsnok köteles volt írásban arról nyilatkozni, hogy a vádlottal szemben állnak –e fenn kegyelmi okok.⁵⁸ A rendelet alapján az ítéletet a meghozása után azonnal ki kellett hirdetni és a bűnügyi iratokkal együtt az illetékes parancsnok elé kellett terjeszteni.

Ha az ítélet halálbüntetésre szólt, akkor a haditörvényszék szintén zárt ülésen mérlegelte azt, hogy az elítélttel szemben állnak –e fenn kegyelmi okok. A különbség viszont itt abban rejlett, hogy míg a rögtönítélő bíróságnál csak a haditörvényszék tagjai és a jegyzőkönyvvezető, addig a tábori törvényszékek esetében már a vádló is vehetett részt a zárt ülésen. Ezután már csak az illetékes parancsnoknak kellett nyilatkoznia arról, hogy állnak –e fenn kegyelmi jogok.⁵⁹

---

⁵⁷ A magyar királyi minisztérium 1942. évi 6.510. M. E. számú rendelete a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912:XXXIII. törvénycikk 445. és 476. §-a egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről. *Rendeletek Tára*, 1942. 585. számú rendelet 2. §. 2762. o.

⁵⁸ Hkbp. 476. §. 1. és 4. bekezdés.

⁵⁹ A magyar királyi minisztérium 1942. évi 6.510. M. E. számú rendelete a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912:XXXIII. törvénycikk 445. és 476. §-a egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről. *Rendeletek Tára*, 1942. 585. számú rendelet 3. §. 2762-2763. o.

A Bárdossy-kormány – nem sokkal azután, hogy a Magyar Királyság hadat üzent a Szovjetunióknak⁶⁰ – 1941-ben adta ki azt a rendeletét, amely a háború idejére szóló különös büntetőjogi rendelkezések alkalmazása kezdőnapjának és területi hatályának meghatározásáról, valamint a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyének honvédi büntetőbíráskodás alá helyezéséről rendelkezett. A rendelet értelmében a hadrakelt sereghez nem tartozó alakulatoknál és a hátország katonai területi parancsnokságainál a Hkbp.-nak a hadrakelt sereg számára szóló eljárási szabályait nem kellett alkalmazni.⁶¹ A háború előre haladtával és alakulásával ez a rendelet is módosult. 1944. március 29-én elrendelték, hogy „*a hátországban állomásozó mozgósított seregtesteknél – még ha nem is tartoznak a hadrakelt sereghez – a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikknek a hadrakelt seregnél követendő bünvádi eljárásra vonatkozó szabályait kell alkalmazni.*”⁶²

Ugyanezen a napon adtak ki szintén egy rendeletet, amely a hadrakelt sereg bíróságainak hatálya alá helyezte azokat a polgári személyeket, akiknek a tevékenysége már korábban is a katonai igazságszolgáltatáshoz tartozott.⁶³ A rendelet az

---

⁶⁰ RÁNK György: *A második világháború története*, 3. kiadás, Budapest, Gondolat Kiadó, 1982, 594. o.

⁶¹ A magyar királyi minisztérium 1941. évi 4.850. M. E. számú rendelete a háború idejére szóló különös büntetőjogi rendelkezések alkalmazása kezdőnapjának és területi hatályának meghatározásáról, valamint a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyének honvédi büntetőbíráskodás alá helyezéséről. *Rendeletek Tára*, 1941. 440. számú rendelet 1. § 2. pont 2. bekezdés 1839. o.

⁶² A magyar királyi minisztérium 1944. évi 1.420. M. E. számú rendelete a hadrakelt seregnél követendő bünvádi eljárás szabályairól és a háború idejére szóló egyéb büntetőjogi rendelkezésekről. *Rendeletek Tára*, 1944. 127. számú rendelet 1. §. 363. o.

⁶³ KELEMEN: i. m. (2017) 173. o.

illetékes parancsnok körére is kiterjedt. Illetékes parancs volt a (1) hadrakelt seregnél a fővezér, illetve az a katonai parancsnok, aki a hadrakelt sereg főparancsnoknak jogkörét gyakorolta, (2) a hadrakelt sereg seregtesteinek parancsnokai, (3) végül azok a katonai parancsnokok, akiket a hadrakelt sereg legfőbb parancsnoka az illetékes parancsnok jogaival felruház.⁶⁴

A rendelet módosította a hadrakelt sereg mellett működő bíróságok elnevezését is, amely ezentúl tábori ítélőbíróságként működött. Az eljárásban egyesbíró vagy haditörvényszék járt el. Egyesbíró járt el azokban az eljárásokban, ahol a vád tárgyát kihágás, vétség vagy olyan büntett képezte, amelyre a törvény öt évet meg nem haladó tartamú börtönbüntetést állapított meg. Minden más esetben a haditörvényszék működött közre.

A haditörvényszékek megalakulására vonatkozó szabályok – ahogyan azt korábban ismertettem – nem változtak.

A bíróságvezető (az illetékes parancsnokhoz beosztott, ragban legidősebb hadbíró) jogkörét a rendelet kiszélesítette. Önállóan volt jogosult (1) a nyomozóeljárás elrendelésére, megszüntetésére, (2) a nyomozásvezető és a vádló kijelölésére, (3) az önálló vádemelésre, a vád visszavonására és új vád benyújtására, (4) nyomozólevél kibocsátására és visszavonására.⁶⁵

A rendelet által szabályozott eljárási cselekményeket a békebeli rendszerre is alkalmazni kellett. Ilyen volt a fegyelmi

---

⁶⁴ A magyar királyi minisztérium 1944. évi 1.420. M. E. számú rendelete a hadrakelt seregnél követendő bünvádi eljárás szabályairól és a háború idejére szóló egyéb büntetőjogi rendelkezésekről. *Rendeletek Tára*, 1944. 127. számú rendelet 4. §. 366. o.

⁶⁵ A magyar királyi minisztérium 1944. évi 1.420. M. E. számú rendelete a hadrakelt seregnél követendő bünvádi eljárás szabályairól és a háború idejére szóló egyéb büntetőjogi rendelkezésekről. *Rendeletek Tára*, 1944. 127. számú rendelet 19. §. 373. o.

eljárásokra, az ítélebíróságra, az egyesbíróságra, a haditörvényszékre, a rövidített eljárásokra vonatkozó szabályok. Főszabály lett a békebeli eljárásoknál is a tárgyalás zártsága.⁶⁶

5. Összegzés

Az I. világháború és a Monarchia szétesése után egészen 1930-ig kellett várni egy modern anyagi kódexre. Erre már amiatt is szükség volt, mert az eljárásjog a korszak tekintetében már kellően modernizálnak számított. Az Élt. csak részben módosította az igazságszolgáltatás a szabályait, a szervezetével pedig egyáltalán nem foglalkozott, így a korábban meghatározottak maradtak életben.

A korábbi szabályozásokkal szemben a változás immár abban mutatkozott meg, hogy az Élt. 54. §-a felhatalmazta a kormányt arra, hogy a háború ideje alatt, illetve az azzal fenyegető helyzet esetében rendeletet adjon ki az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése érdekében. Ezt a felhatalmazást a honvédelmi törvény kivételes hatalomról szóló rendelkezései is támogatták.

Az Élt. és a honvédelmi törvény által nyújtott felhatalmazásokkal – ahogyan azt korábban említettem – a kormány nem egyszer élt vissza. Ez első körben akkor valósult meg, amikor a honvédségi védők lajstromában való szerepeltetést a faji hovatartozás alapján határozták meg. Másodszor pedig a Honvéd Vezérkar Főnökének Különbírósa esetében, amikor még a bíróság megalkotására vonatkozó szabályokat sem vették figyelembe, az ítéletek pedig nem egyszer minősültek koncepciónak.

---

⁶⁶ KELEMEN: i. m. (2017) 174. o.